

УДК 378. 22 : 5 (73) (477)

ПРОБЛЕМА СТАНДАРТИЗАЦІЇ ПРОГРАМ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАГІСТРІВ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН У ВИЩІЙ ШКОЛІ УКРАЇНИ

Тарасова Ольга
м.Хмельницький

У статті окреслено ключові аспекти процесу стандартизації програм професійної підготовки майбутніх фахівців у галузі міжнародних відносин. Здійснено огляд галузевого стандарту вищої освіти спеціальності “Міжнародні відносини”. Наголошено на важливості використання під час розробки або удосконалення галузевих стандартів компетентнісного підходу. Акцентовано увагу на недоліках діючих стандартів вищої освіти України.

Ключові слова: компетентнісний підхід, галузевий стандарт вищої освіти, освітньо-кваліфікаційна характеристика, освітньо-професійна програма підготовки, навчальний план.

За останнє десятиліття в Україні інтенсифікувалися процеси уніфікації технологій професійної освіти шляхом розробки і впровадження галузевих стандартів вищої освіти освітньо-кваліфікаційних рівнів молодший спеціаліст, бакалавр, спеціаліст, магістр [7, с.69]. За короткий період часу змінилося декілька підходів і бачень щодо створення галузевих стандартів вищої освіти для різних спеціальностей чи напрямів підготовки. Зумовлено це, насамперед, системними змінами у переліку напрямів підготовки фахівців, змінами у робочих групах розробки стандартів освіти, намаганням адаптуватися до Болонської системи освіти тощо [7, с.70].

При переході на ступеневу систему освіти рівень підготовки бакалавра повинен мати універсальний характер природничо-наукової і соціально-гуманітарної підготовки, на основі якої далі можна вибудовувати якісну фахову підготовку. Таким чином, цілком логічним стає перехід до нового покоління галузевих стандартів вищої освіти (ГСВО), на основі компетентнісного підходу, як необхідного етапу на шляху реформування системи вищої освіти в Україні, що декларується у низці законодавчих документів державного рівня.

У методичних рекомендаціях щодо розроблення складових галузевих стандартів вищої освіти, запропонованими Міністерством освіти і науки України у 2008 р. йдеться про те, що приєднання України до Європейського освітнього простору вимагає реформування системи освіти з метою органічної інтеграції національної системи освіти у світову.

Указом Президента України від 4 липня 2005 року № 1013 “Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні” (п. 7) визначено низку заходів, спрямованих на реалізацію в Україні положень Болонської декларації, зокрема, з розроблення та затвердження нових галузевих стандартів вищої освіти [8, с.85].

Концепцію Державної програми розвитку освіти на 2006-2010 роки одним із завдань було визначено забезпечення доступу до високоякісної вищої освіти та мобільності випускників вищих навчальних закладів на ринку праці, шляхом інтеграції вищих навчальних закладів різних рівнів акредитації, наукових установ та підприємств, упровадження гнучких освітніх програм та інформаційних технологій навчання відповідно до вимог Болонської декларації.

Порівняльний аналіз сучасних зарубіжних освітніх систем і технологій та наукових розробок вітчизняних педагогів свідчить про те, що основними шляхами розвитку систем освіти є: постійне оновлення змісту вищої освіти з метою більш повного забезпечення потреб суспільства, у тому числі й майбутніх; орієнтація на забезпечення конкурентоспроможності випускників на ринку праці; формування у студента професійних та соціально-особистісних якостей, які б дозволили йому повністю реалізувати свій інтелектуальний потенціал; поглиблення

автономії та забезпечення академічної незалежності закладів освіти, посилення їх зв'язків із роботодавцями, як основними замовниками фахівців; розширення академічної мобільності студентів, що дозволить повніше реалізувати їх інтелектуальний потенціал.

Праця фахівця будь-якої спеціальності спрямована на певний об'єкт (предмет) діяльності й полягає у виконанні визначених виробничих функцій. Вона пов'язана з конкретною сферою діяльності та реалізується за допомогою відповідної системи засобів цієї діяльності. Тобто, праця фахівця пов'язана з конкретною технологією або є елементом цієї технології.

В умовах перманентної науково-технологічної революції життєвий цикл сучасних технологій стає меншим, ніж термін професійної діяльності фахівця. За цих умов домінуючим в освіті стає формування здатності фахівця на основі відповідної фундаментальної освіти перебудувати систему власної професійної діяльності з урахуванням соціально значущих цілей та нормативних обмежень, тобто, формування особистісних характеристик майбутнього фахівця. Якщо визначити за головну мету діяльності системи вищої освіти підготовку такого фахівця, то процес навчання доцільно організувати таким чином, щоб забезпечувався всебічний розвиток особистості майбутнього фахівця. Засобом формування особистості при цьому стають освітні технології, продуктом діяльності – особистість випускника вищого навчального закладу, який має бути компетентним не лише у професійній галузі, але й мати активну життєву позицію, високий рівень громадянської свідомості, бути компетентним при вирішенні будь-яких завдань, які ставить перед ним життя [6, с. 61].

Таким чином, перехід до нового покоління галузевих стандартів вищої освіти, на основі компетентнісного підходу, є необхідним етапом на шляху реформування системи освіти в Україні. Застосування компетентнісного підходу до створення галузевих стандартів вищої освіти створює передумови для більшого та гнучкішого наближення результатів освіти до потреб та вимог ринку праці, подальшого розвитку освітніх технологій та системи освіти в цілому [3, с. 45].

Проблема стандартів у вищій освіті за останні роки все частіше досліджується з соціально-педагогічної, філософської точок зору (В.Андрущенко, В.Байденко, В.Беспалько, І.Бех, В.Болотов, І.Драч, І.Зязюн, В.Лутай, Н.Ничкало, О.Овчарук, В.Петренко, Н.Фоменко, А.Хуторський) і набуває дедалі більшої актуальності, оскільки її вирішення, наразі, залишається ключовим завданням процесу реформування національної системи вищої освіти, і передбачає збалансоване урахування таких трьох вимог: 1) збереження і примноження національних освітніх традицій; 2) підпорядкування суспільним, економічним, політичним законам сьогодення у контексті розвитку світових освітніх систем; 3) здатність або спроба забезпечити рух на випередження, передчувати “тенденції майбутнього”, інноваційність.

Проблема стандартизації освітніх програм у галузі міжнародних відносин на основі компетентнісного підходу досі не висвітлювалася у науковій літературі. Тому, вважаємо за доцільне, дослідити проблему стандартизації програм підготовки магістрів міжнародних відносин у вищій школі України.

Система підготовки кадрів для діяльності на міжнародній арені переживає принципово новий етап. Міжнародні відносини є складовою частиною гуманітарної освіти, що відіграє важливу роль у освітньо-виховному, політичному та інформаційному аспектах державотворення. Реалізація освітньо-виховного про-

цесу полягає у тому, що міжнародні відносини не можна розглядати без міжнародних інформаційних джерел і міжнародних комунікацій; вони повинні стати обов'язковим компонентом стандарту вищої освіти.

Як зазначає П. Андрієнко, студентам, які навчаються за напрямом "Міжнародні відносини", важливо дати розуміння, що вони вивчають і як вони зможуть використати отримані знання у професійній діяльності. Вони повинні уявляти, що таке міжнародні відносини, як протікає їх еволюція від формування Вестфальської моделі світу (1648 р.) до становлення світової політики на сучасному етапі. У сучасній педагогічній практиці, на відміну від традиційного підходу структурування матеріалу за темами, використовується комплексний підхід, який дозволяє показати історичний розвиток процесів глобалізації, демократизації, регіоналізації, економічного і культурного співробітництва одночасно з еволюцією їх теоретичного осмислення.

Стандарти вищої освіти є основою освітньо-кваліфікаційного рівня студентів незалежно від форм здобуття вищої освіти. Відповідність освітніх послуг стандартам вищої освіти визначає якість освітньої та наукової діяльності навчального закладу. Систему стандартів вищої освіти складають державний стандарт вищої освіти, стандарт вищої освіти у галузі міжнародних відносин та галузеві стандарти вищої освіти окремих університетів.

Галузеві стандарти вищої освіти містять: освітньо-кваліфікаційні характеристики (ОКХ) випускників вищих навчальних закладів; освітньо-професійні програм (ОПП) підготовки; засоби діагностики якості вищої освіти.

У галузевому стандарті вищої освіти узагальнюються вимоги з боку держави, ринку праці та споживачів-випускників факультету міжнародних відносин до змісту вищої освіти. Загальновідомо, що стандарт використовується під час: визначення цілей освіти та професійної підготовки; визначення первинних посад випускників вищих навчальних закладів та умов їх використання; визначення змісту навчання в системі перепідготовки та підвищення кваліфікації; атестації випускників вищих навчальних закладів та сертифікації фахівців; професійної орієнтації здобувачів фаху та визначення критеріїв професійного відбору; прогнозування потреби у фахівцях відповідної спеціальності та освітньо-кваліфікаційного рівня, плануванні їх підготовки і під час укладання договорів або контрактів щодо підготовки фахівців; розподілу та аналізу використання випускників вищих навчальних закладів.

Освітньо-кваліфікаційна характеристика (ОКХ) фахівців з міжнародних відносин є галузевим нормативним документом, у якому узагальнюється зміст вищої освіти, тобто відображаються цілі вищої освіти та професійної підготовки, визначається місце фахівця у структурі міжнародних відносин, економіки держави і вимоги до його компетентності. ОКХ відображає соціальне замовлення на підготовку фахівців з урахуванням аналізу професійної діяльності та вимог до змісту вищої освіти з боку держави та окремих замовників; встановлює галузеві кваліфікаційні вимоги до професійної діяльності випускників, які здобули певний освітній рівень відповідно до фахового спрямування. Кваліфікаційна характеристика фахівця, фактично, є переліком компетенцій, якими повинен володіти уже сформований фахівець.

Зазначимо, що Державний стандарт вищої професійної освіти з напрямку "Міжнародні відносини" (прийнятий Міністерством освіти та науки України у 2010 р.) поступово зазнає змін, зокрема, оновлюється зміст навчальних програм, курсів.

Відповідно до стандарту, бакалавр у галузі міжнародних відносин (спеціальність 6.030401 "Міжнародні відносини", напрям 0304 "Міжнародні відносини") здобуває кваліфікацію, яка дозволяє здійснювати аналіз подій і явищ у системі міжнародних відносин, важливих міжнародних організацій і об'єднань, проблем і тенденцій розвитку світової політики, питань міжнародної і національної безпеки, зовнішньої політики України та

інших держав.

Підготовка магістрів у галузі міжнародних відносин (спеціальність 8.030401 "Міжнародні відносини") базується на бакалаврській освіті. Коло компетенцій магістрів дещо ширше та включає вміння аналітично обробляти зовнішньополітичну і міжнародну інформацію, розробляти відповідні прогностично-аналітичні рекомендації з питань діяльності державних органів, які беруть участь у здійсненні зовнішньої політики і реалізації міжнародних зв'язків, у тому числі дипломатичних, торгівельно-економічних, наукових, освітньо-інформаційних, культурних та інших двосторонніх і багатосторонніх комунікаційних обмінів і відносин [2].

Магістр міжнародних відносин, крім вищезазначеного, може також виконувати функції наукового співробітника, викладача, консультанта, експерта у галузі міжнародних відносин. Інакше кажучи, у випускника-магістра потенційно є вибір між кар'єрою державного службовця, експерта або наукового співробітника, викладача. Додамо, що експертом слід вважати фахівця-практика, який дає рекомендації, розробляє і обґрунтовує з наукової точки зору прийняті відповідальними особами рішення. Іншими словами, експерти займаються прикладними (емпіричними) дослідженнями, які спрямовані на вирішення конкретного завдання.

Освітньо-професійна програма розробляється вищими навчальними закладами відповідно до існуючих державних стандартів, затверджених Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України. ОПП має окремі підрозділи, за якими розподіляються навчальні дисципліни. Зміст освітньо-професійної програми бакалавра міжнародних відносин розподіляється за такими циклами:

- гуманітарної підготовки;
- природничо-наукової та загальноекономічної підготовки;
- професійно-орієнтованої підготовки;
- практичної підготовки.

У рамках перших трьох циклів передбачається вивчення нормативних дисциплін, які визначені галузевим стандартом, а також дисциплін варіативного блоку за вибором навчального закладу та студентів.

Концепція підготовки фахівців-магістрів за спеціальністю "Міжнародні відносини" передбачає логічну інтеграцію класичної фундаментальної університетської підготовки у систему формування фахових знань, що забезпечує високий рейтинг підготовки випускників та їх конкурентоспроможність на ринку праці.

Такий підхід у підготовці фахівців передбачає вивчення загальноосвітніх дисциплін у поєднанні з циклом дисциплін, що формують замкнуту систему знань за основними напрямками спеціалізації.

Визначаючи прямиї зв'язок якісних змін структури вищої освіти з переходом вищої школи на освітні стандарти, необхідно зазначити, що самі по собі стандарти не вирішують проблему створення варіантів оперативних управлінських документів. Йдеться про створення освітнього інструменту у вигляді нових дидактичних систем і конструкцій. Освітньою структурою останніх є навчальний план.

На основі ОПП кожним ВНЗ формуються та затверджуються ліцензовані навчальні плани. Навчальний план є нормативним документом вищого навчального закладу, який визначає графік навчального процесу, перелік, обсяг та послідовність вивчення навчальних дисциплін, види навчальних занять та терміни їх проведення, а також форми та засоби здійснення підсумкового контролю, інакше кажучи, відображає загальну направленість освіти і визначає її обсяг.

Навчальні плани встановлюють сумарне гранично допустиме навчальне навантаження студентів. Таким чином, навчальний план є єдиним цілим, в якому у систематизованому вигляді логічно пов'язані між собою основні частини теми плану з їх методичним забезпеченням. Головним завданням впро-

вадження основних освітніх програм за окремим напрямом професійної підготовки студентів є: одержання повноцінної та якісної освіти; формування професійної компетентності у відповідній галузі; оволодіння гуманітарною культурою, етичними і правовими нормами, культурою мислення і вмінням на науковій основі організувати свою працю, а також одержувати нові знання; можливість вибору студентами індивідуальної програми освіти; наступність у професійній підготовці майбутніх фахівців у системі “коледж-університет”.

Все ж одним із найважливіших завдань вищої освіти є навчання студентів навичкам самоосвіти, розвиток їх компетенцій за спеціальністю. Про якість отриманої вищої освіти можна судити з уміння студента спеціальності “Міжнародні відносини” продовжувати самонавчання без контролю з боку викладачів і поза стінами університету в умовах реальної конкуренції на ринку праці. Отримані студентом знання – це лише основа, яку в подальшому він увесь час доповнює та розширює новою інформацією. Якщо під час навчання успіхи студента оцінював викладач, керуючись при цьому вимогами прийнятої навчальної програми, то в процесі професійної діяльності колишні студенти знаходяться в ситуації, коли вони змушені самостійно робити висновки про ефективність і результати своєї роботи. Студент, навчившись критично оцінювати свою роботу, виявляти недоліки і, щонайголовніше, знаходити способи їх усунення, здобуває у подальшому значну перевагу над потенційними конкурентами. Практика показує, що розвиток навичок додаткової і самостійної роботи у роки навчання дозволяє в майбутньому брати на себе підвищену відповідальність, а отже і претендувати на більш помітну роль у прийнятті рішень.

У результаті вивчення галузевого стандарту вищої освіти спеціальності 8.030401 “Міжнародні відносини” нами було викорислено низку його недоліків:

- недостатнє узгодження результатів навчання з практичною професійною діяльністю майбутніх фахівців;
- непрозорість для студентів і викладачів структури та логіки навчального плану;
- невизначеність місця циклів дисциплін у формуванні професійних компетенцій випускників;
- недостатня свобода вибору для студентів при, відповідно, значній свободі вибору для ВНЗ;

– перевантаженість студентів, особливо аудиторними заняттями, при недостатній методичній продуманості самостійної та науково-дослідницької роботи;

– невідповідність системи обліку змісту ОПП із європейськими освітніми моделями.

Вказані недоліки не дають можливості працевлаштуватися українським випускникам за кордоном, унеможливають академічну мобільність не лише студентів, але й аспірантів і викладачів.

При формуванні варіативного блоку навчальних планів у ВНЗ необхідно, передусім, акцентувати увагу на доцільності вивчення студентами окремих дисциплін для формування складових професійної компетентності фахівців з міжнародних відносин, тобто орієнтуватися на потреби ринку, а не на можливість конкретних ВНЗ. Це є особливо актуальним у зв'язку із входженням системи вищої освіти України до Європейського освітнього простору та переходом до ступеневої підготовки майбутніх фахівців. Водночас, розробка державних стандартів вищої освіти вимагає відповідного змістового наповнення усіх рівнів. Перспективною у цьому плані є розробка системи організаційно-методичних заходів, спрямованих на реалізацію державних освітніх стандартів з метою підвищення якості освіти та оновлення її змісту, а також удосконалення методів навчання.

Висновки. Проблеми і перспективи подальшого розвитку вітчизняної вищої школи в умовах її реформування потребують у подальшому досліджень і рішень щодо підвищення якості професійної підготовки фахівців. На даному етапі очевидно є необхідність перегляду змісту предметів різних циклів, викорислених у стандарті, проблема чіткого визначення рівнів професійної підготовки фахівців у галузі міжнародних відносин, питання організації самостійної роботи та практичної підготовки студентів. А для ефективного впровадження компетентнісного підходу у навчальних процес вищого навчального закладу необхідно усвідомити його суть та ключові ознаки; розробити компетентнісну модель випускника; запровадити механізм оцінювання та самодіагностики професійно-значущих якостей у процесі фахової підготовки студентів; розробити оптимальні умови, форми, методи, організаційно-методичні засади формування мобільного, конкурентоздатного випускника вищого навчального закладу.

Література і джерела

1. Болотов В.А. Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе / В.А.Болотов, В.В.Сериков // Педагогика. – 2003. – Вип. 10. – С. 8-10
2. ГСВОУ_04 Галузевий стандарт вищої освіти напряму підготовки 0304 “Міжнародні відносини”. – Київ, 2004.
3. Драч І.І. Компетентнісний підхід як засіб модернізації змісту вищої освіти. Проблеми освіти: наук. зб. / Ін-т інновацій, технологій і змісту освіти МОН України. – К., 2008. – Вип. 57. – С.44-48
4. Закон України “Про вищу освіту” від 17.01.2002 № 2984-III // ВВР. – 2002. – № 20. – 134 с.
5. Національний класифікатор професій України ДК 003:2010, затверджений Держспоживстандартом наказом від 28.07.2010. – № 327.
6. Островський К.С. Підготовка фахівців в Україні: проблеми, перспективи на порозі третього тисячоліття / К.С.Островський. – Хмельницький, 2002. – 346 с.
7. Петренко В.Л. Стандарти вищої освіти у контексті Болонського процесу: історія, сучасний стан, перспективи (До 10-річчя впровадження стандартів вищої освіти в Україні) // Проблеми освіти: Наук.-метод. зб. НМЦ ВО МОН України. – К., 2005. – Вип.45: Болонський процес в Україні. – Ч.1.– С.66-107
8. Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні: указ Президента України від 4 липня 2005 р. № 1013/2005 // Вища школа. – 2005. – № 4. – С. 84–88

В статтє обозначены ключевые аспекты процесса стандартизации программ профессиональной подготовки будущих специалистов в области международных отношений. Осуществлен обзор отраслевого стандарта высшего образования специальности “Международные отношения”. Отмечена важность использования при разработке или усовершенствовании отраслевых стандартов компетентностного подхода. Акцентировано на недостатках действующих стандартов высшего образования Украины.

Ключевые слова: компетентностный подход, отраслевой стандарт высшего образования, образовательно-квалификационная характеристика, образовательно-профессиональная программа подготовки, учебный план.

Key aspects of the standardization process of the international relations specialists' professional training programs have been described in the article. The higher education field standard of the “International Relations” major has been surveyed. The importance of competence approach usage during development or improving field standards has been emphasized. The deficiencies of existing standards of higher education in Ukraine have been pointed out.

Key words: competence approach, field standard of higher education, educational and qualification characteristics, educational and professional training program, curriculum.